

УДК 930.1

**РОСІЙСЬКО–УКРАЇНСЬКЕ
ЦИВІЛІЗАЦІЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ
В ІСТОРИЧНИХ АНАЛОГІЯХ**

**THE ALGORITHM OF THE RUSSIAN POLITICAL
MODE IN HISTORICAL ANALOGIES**

Патлайчук О. В.,

кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет кораблебудування
ім. адмірала Макарова (Миколаїв, Україна),
e-mail: volnistik@gmail.com

Макарчук О. М.,

викладач, Національний університет
кораблебудування ім. адмірала Макарова
(Миколаїв, Україна), e-mail:
oksana.makarchuk@nuos.edu.ua

Patlaichuk O. V.,

Candidate of Philosophy, Associate Professor,
National University of Shipbuilding Admiral Makarov
(Mykolaiv, Ukraine), e-mail: volnistik@gmail.com

Makarchuk O. M.,

teacher, National University of Shipbuilding
Admiral Makarov (Mykolaiv, Ukraine), e-mail: oksana.
makarchuk@nuos.edu.ua

З огляду на актуальність проблеми європейського цивілізаційного вибору України в умовах реалізації Росією на пострадянському просторі агресивної реінтеграційної стратегії, у статті коротко окреслено алгоритм російського політичного режиму в історичних аналогіях. Застосовано історико-філософський та компаративістський методи для наповнення і перевірки фактами загального філософського аналізу. Доведено, що всі спроби аналізу змісту сучасної геополітики РФ неможливі без врахування історико-культурного контексту її творення і розвитку, реального процесу формування і утвердження політико-правових цінностей, зрештою, без розуміння історії як реальності, наповненої конкретними діями, ідеями, переконаннями. Доведено, що циклічна замкненість є одним із моментів способу буття Російської імперії – застряглої психологічно у далекому минулому і кожна спроба демократизації обертається станом агонії і новою формою догматизму.

Ключові слова: Цивілізаційний вибір, геополітика, зовнішня експансія, історичні аналогії, циклічна замкненість.

Considering relevance of the problem of European civilized option of Ukraine under conditions of realization by Russia of an aggressive reintegration strategy in the post-Soviet territory, the article briefly denotes the algorithm of Russian political regime in historical analogies. Use is made of historical and philosophic and comparative methods to put through and verify the facts via general philosophical analysis. It has been proved that all attempts to analyze modern RF geopolitics are impossible without taking into account historical and cultural context of its creation and development, real process of formation and consolidation of legal-political values, and, after all, without understanding history as reality, permeated with specific actions, ideas and convictions. It is established that Russia's cyclic circularity is one of the moments in the mode of being of Russian Empire – stuck psychologically in the remote past and each attempt at democratization leads the state to agony and new form of dogmatism.

Keywords: the Civilization choice, geopolitics, external expansion, historical analogies, cyclical isolation.

Постановка проблеми. Гострота проблеми цивілізаційного вибору України обумовлена не тільки і не стільки внутрішніми потребами та передумовами, а скоріше є наслідком консолідації у відповідь на зовнішній виклик – реалізацію Росією на пострадянському просторі реінтеграційної стратегії, чергового «собирання земель русских». Для Європи, а тим більше для України, це питання

не є чимось суто теоретичним. Як відзначила експертка Держдепа США Кондоліза Райс «...в Україні зараз дуже багато труднощів пов'язаних, перш за все, з її географічним положенням. Україна має спільний з Росією кордон великої протяжності, і цей кордон нікуди не зникне». Зрозуміти логіку настільки багатомірного, полівалентного процесу як цивілізаційне протистояння України і Росії можна лише через осмислення історичного досвіду. Виходячи із цього, представляється, що вийти на не ангажовані, об'єктивні оцінки можна лише за умови системного підходу, що означає їх розгляд у рамках еволюції алгоритмів політичного режиму, простеженої протягом досить тривалого часового періоду.

Циклічна замкненість є одним із моментів способу буття Російської імперії – застряглої психологічно у далекому минулому. Як і століття тому вона «прибывает» за рахунок інших народів і від кожного такого відновлення «исторической справедливости» потерпали і потерпають сусіди. Сусідом Росії, взагалі бути дуже важко. Пригадалось, як, одного разу, шестирічна російська дівчинка у розмові з українською ровесницею заявила менторським тоном: «Мы славяне и должны дружить». На що українське дівча відповіло запитанням: «А ви вмієте дружити?». Друзів у Росії дійсно немає: є підлеглі або ж вороги. Піфагор вважав за правило і радив: «Живи з людьми так, щоб твої друзі не стали ворогами, а вороги стали друзями». Росія ж у продовж віків реалізує зворотну формулу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням геополітики РФ присвячені праці таких українських вчених: М. Дорошка, О. Ірхіна, Г. Перепелиці, А. Гольцова, М. Шульги, О. Волошина, П. Пашковського, І. Мельничука та ін. У працях російських авторів переважає різнобічне обґрунтування російських геополітичних інтересів у пострадянському просторі. Має місце відверта апологетика новітнього російського імперіалізму. Одно з перших місць займає Рой Медведев: чотири книги за сім років «Загадка Путина», «Время Путина», «Владимир Путин – действующий президент» і просто «Владимир Путин». Автор констатує, що «Россия обрела в самом начале XXI века не только нового лидера, но и новый вектор своего развития, и может быть, на несколько десятилетий вперед». Показовими є численні публікації Р. Іщенка, в яких автор стверджує: «Общественное мнение в России очень резко прореагировало на фактическую оккупацию Украины Западом и требовало ответных действий, либо в виде прямой посылки войск, либо в виде прозрачной поддержки освободительной борьбы местных антифашистов» [4]. Свою точку зору стосовно «общественного мнения в России» висловив відомий петербурзький публіцист Борис Вишневський «...мы должны понимать, что суд учитывает мнение не тех, кто украл, а тех, у кого украли. Крым не наш. Это ворованное. Ворованное должно быть возвращено. Безо всякого объяснения причин, почему это сделать сложно и нельзя».

Дуже цікавим, з точки зору обговорення даної проблеми, є аналіз базових документів стратегічного планування, які визначають національні інтереси і стратегічні пріоритети РФ, проведений Національним інститутом стратегічних досліджень у аналітичній доповіді «Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку». Аналітики зазначили, що «головні напрямки геополітичної стратегії РФ щодо країн СНД були окреслені в указі Президента Єльцина №940 від 14 вересня 1995 р. «Стратегічний курс РФ щодо країн – учасниць СНД», в якому весь пострадянський простір проголошено, насамперед, зоною інтересів РФ. Продовжила цю стратегію доповідь Ради з оборонної та зовнішньої політики РФ «СНД: початок чи кінець історії?» (1997), де зазначено: «Треба визнати, що без жорсткої терапії російсько–українські відносини не одужають. Хоча розпад України – проблемний для РФ варіант, проте краще сприяти йому, ніж терпіти постійний виклик України й ерозію наших зусиль у близькому зарубіжжі». Подібні настанови даються ще в іншій доповіді під назвою «Чи відродиться (Радянський) Союз у 2005 р.?» Наголошено: «довгострокова стратегія РФ має включати:

Реформу геополітичних пріоритетів і механізму зовнішньої політики РФ з метою посилення її домінування і впливу в кожній країні СНД;

... Створення фінансово–промислових груп, митних союзів, бірж, спільних банків і кредитних спілок з метою входження і домінування там РФ. Особливу роль при цьому має відігравати російська мова і російська культурна й інформаційна експансія;

формування широкої мережі формальних і неформальних контактів з економічними і культурними елітами СНД з метою створення умов для поширення й імплементації «зсередини» даної стратегії» [9, с. 190–200]. І апофеоз – Указ Президента РФ від 31 грудня 2015 р. «Про стратегію національної безпеки РФ» в якому проголошується «Посилення ролі Російської Федерації у вирішенні найважливіших міжнародних проблем, врегулювання військових конфліктів, забезпеченні стратегічної стабільності і верховенства міжнародного права в міждержавних відносинах». І це після бандитського вторгнення в Грузію і Україну [8].

Метою статті є спроба зрозуміти логіку багатомірного, полівалентного процесу цивілізаційного протистояння Росії і України через наповнення загального аналізу алгоритмів російського політичного режиму фактами «перевивання» народами конкретних історичних подій.

Виклад основного матеріалу. Впродовж п'яти століть Росія засліплена диким прагненням до підкорення чужих земель, здійснює одну й ту саму політику. Вона застосовує тактику дестабілізації, дискредитації самої ідеї незалежності, залякування і підкупу, розширює свою територію, викачує ресурси, які, у свою чергу, спрямовує на нову експансію. Брутально перешкоджаючи будь–яким спробам модернізації підкорених держав (в першу

чергу України, Речі Посполитої, Фінляндії) та функціонуванню їх легальної влади фактично перекреслювала можливість їх екзистенції. Не завжди вдавалось запровадити повну схему. Однак до неї прагне кожний російський правитель, і тільки на неї орієнтується, незалежно від зміни історичного контексту. В природі нинішнього політичного режиму Росії чимдалі виразніше простежується цей алгоритм і спостерігаються прями міжчасові аналогії. Вождизм і формування ієрархічної моделі суспільних відносин, що контролюється корпоративною групою, частково легалізованою у вигляді правлячої партії, а більшою мірою побудованою на неформальній круговій поруці, освячує великодержавні жадання [5, с. 163]. Містицизм, ритуалізація суспільного життя забезпечуються повернення до «самобутності» і власних «витоків духовності» (то в «исконно русский Кенинсберг», то в сакральний Херсонес, то в духовну сирийську купель), стають офіційною ідеологією. Велич задуму і місії, поєднана з параноїдальною впевненістю у злій волі й підступності «ворогів», уможливають те, що брехня офіційної пропаганди, явне порушення логіки, етики і людяності у діях і словах сприймаються масовою свідомістю, візуалізується то в міф про «оборонну війну СРСР проти агресії буржуазної Фінляндії» то в привиди розп'ятих хлопчиків на Донбасі. Лідер, а разом з ним і кожен адепт великодержавності, за цих умов отримує санкцію на будь–який злочин і обман, стає носієм синдрому «надлюдина» на кшталт «Сталин – отец народов» чи «Путин – наш Бог». Стан змобілізованості підтримується сильними емоціями – ейфорією від перемог і відчуттям власної всесильності, що чергується зі страхом, нав'язаним уявними загрозами (на зразок кровожадних американських імперіалістів і українських бандерівців). Масова комунікація стає наскрізно ірраціональною та маніпулятивною. Її дієвість забезпечується потужним фінансуванням, інформаційною закритістю, монологічністю та екзальтацією медіаторів [5, с. 164]. Неминучим етапом розгортання такої моделі є зовнішня експансія, що дозволяє спроектувати сформовані міфи і психічні комплекси на дійсність і відчутти в такий спосіб задоволення від розрядки внутрішньої напруги. Не бажання сприймати Фінляндію як суверенну державу, неодноразові заяви Сталіна, про те, що Радянський Союз «надав» незалежність і «поки що» терпить незалежну фінську державу, створення в Москві «Народного уряду» і «народної армії», «Майнівський інцидент» і, нарешті, 30–го листопада 1939 року о 8.00 радянські війська одержали наказ перейти радянсько–фінський кордон та розпочати бойові дії. Хоч офіційно війну так і не було оголошено, Московський мирний договір зафіксував відторгнення від Фінляндії значної частини її території. В 2014 все, до найдрібніших подробиць, повторилося в Україні – несприйняття України як суверенної держави, заяви про те, що «Крим – це перлина в короні Російської імперії, споконвічна російська земля, по–

волонтаристськи, незаконно передана Хрущовим в п'яному угарі зі складу Росії до складу України». А далі за сценарієм – захист «російськомовного населення», «зелені чоловічки», завезені активісти, липові референдуми і уряди, анексія Криму і сплюндрований Донбас.

Яскравий приклад міжчасових аналогій – конкретні політичні судові процеси 40–х років і справи сучасних українських політв'язнів – Катинська справа 1940 року і «справа 26 лютого 2014 року».

23 вересня 1939 року гітлерівська Німеччина і сталінський Радянський Союз підписали договір про ненапад і секретну угоду про розподіл сфер впливу у Східній Європі. 1 вересня солдати Вермахту напали на Польщу з заходу, а 17 вересня уже Червона армія перейшла східний польський кордон. В офіційній ноті Москва пояснила ці дії розвалом польської держави і необхідністю захистити переважаюче в цих областях українське і білоруське населення (до болю знайомо!). У радянському полоні опинилося майже 250 тисяч польських військових. На одну частину з них, це переважно офіцери, чекало 8 спецтаборів НКВС і розстріл, інших розподілили наступним чином: рядових і унтер-офіцерів, уродженців територій Польщі, що відійшли до СРСР, розпустили по домах, а тих, чії родини опинились на території окупованій фашистами, відправили на радянські фабрики і заводи в глиб країни. Рядовий польської армії В. М. Футервайт разом із своїм полком відступав під ударами німецьких дивізій від Кракова до Ковеля. 18 вересня Ковель захопили радянські війська. Футервайта, оскільки його родина залишилась в окупованому фашистами Кракові, відправили на проживання і на роботу в Первомайськ Миколаївської області. 18 липня 1940 року Первомайський РОНКВД «рассмотрев материалы о преступной деятельности Футервайта В. М., 1896 года рождения, урожденного г. Краков (Германия). Нашел. Футервайт В. М. нелегально перешел границу из Германии на сторону СССР, в данный момент антисоветски настроен, намерен перейти на территорию Германии, имеет родственные связи в Германии». Виявляється, польський солдат не захищав рідну землю, не боровся з фашизмом, а «нелегально перейшов кордон». Антирадянська діяльність полягала в тому, що Ф. В. Футервайт «поддерживал письменную связь со своей женой, проживающей в Кракове (Германия)», а також «распространял слухи, что при поддержке Америки восстановится польское государство». За вироком – п'ять років виправно-трудова таборів, де і скінчився його життєвий шлях. Символічним є і те, що в справі постійно сліпо підкреслюється вихідна належність Кракова Германії, Польща не згадується жодного разу, а можливість «восстановления польского государства» сприймається як крамола і антирадянська пропаганда [3, арк. 1, 1зв, 20, 21].

Через 75 років, у січні 2015, Росія звинувачує Ахтема Чийгоза в організації та участі в масових заворушеннях біля стін кримського парламенту

26 лютого 2014 року. Головною особливістю справи є те, що події сталися на території України, але судила чомусь Росія. У своєму останньому слові А. Чийгоза заявив: «...судять не тих, хто зрадив, хто мав мету і наміри, спрямовані на зміну територіальної цілісності України, хто потім викрадав і вбивав людей, незаконно наділяв себе повноваженнями управляти, судити. Судять тих, хто відстоював закони країни, міжнародні норми, правила». Вирок – 8 років суворого режиму. Рішення було винесено попри визнане всім світом неправомірне екстериторіальне поширення зони юридичного впливу. «Ми дійшли висновку, що Росія не має юрисдикції в розслідуванні цієї справи. Формально анексії Криму Росією, хоча її ніхто і не визнає, тоді не відбулося. Жодним чином тоді не йшлося про загрозу інтересам Росії», – заявив у лютому 2017 року Сергій Остаф, експерт ОБСЄ, спеціаліст ресурсного центру з прав людини CReDO [1]. Черговою сценою у цьому театрі абсурду є заява Путіна на спільній з президентом США Дональдом Трампом прес-конференції: «Мы считаем, что мы провели референдум в строгом соответствии с международным правом, с уставом Организации Объединенных Наций». Референдум на території суверенної держави з приєднанням частини території цієї держави, і називається це – демократичним, миротворним актом узгодженим з міжнародним правом.

Наче і було тривалого історичного проміжку – жодних змін у політиці і риторичі.

У самозображенні «традиційно миролюбна» і незмінно «свята», Московія за 500 років збільшилась майже в 40 раз і жодна з територій не приєдналась добровільно – виключно війнами, завоюваннями, підкупом, шантажем, анексією, асиміляцією окупованого населення або ж докорінним знищенням. Жорстоке винищення населення Казані в ході «добровільного приєднання» до царства Московського в 1552 році увічнилось появою фразеологізму – «сирота казанська», а підкорення Сибіру зафіксувалось в чукотському фольклорі в образі лютого лиходія, московського завойовника на прізвисько «Якунін», що можна, приблизно, перевести як «жорстокий вбивця» (Російсько-Чукотські війни 1641–1778).

Органічною моделлю правління в російській державі була і є така: культова особа на чолі, а «адміністративна піраміда опосередковує взаємодію Хазяїна і народу». Ця замкнена москвоцентрична ієрархічна піраміда не дозволяла і не дозволить легітимізації самості і партикуляризму, включення в дієву, непатологічну систему світової комунікації [7, с. 127]. Починаючи з петровських реформ, розгерметизація російського суспільства, його включення до системи уявлень і понять західної цивілізації, стає кульмінацією «смути». При кожній спробі повернутись обличчям на захід механізм саморегуляції вводив Росію в стан агонії і кожна така рецепція оберталась новою формою догматизму, на базі якого засновувалася знову замкнута ієрархічна структура [6, с. 19]. Втративши «соціалістичний табір», потім результат багатовікових «мирних

завоювань» – Радянський Союз, Росія спочатку дуже розгубилась. Дехто вже подумав, що вона демократизувалась. Таж ні. Реплікативна система саморегуляції перезапустилась як черговий закономірний етап розвитку замкнутої тоталітарної моделі, до того ж значно ускладнений несумісністю амбіцій і потенціалу. Варто б дослухатись до поради російського ж культуролога А. Флієра: «Які б великодержавні амбіції не хвилювали розум і серце наших громадян, рано чи пізно ці амбіції треба буде суттєво корегувати на підставі визнання реальних можливостей країни з точки зору її місця в загальному світовому ладі. Лише люди з розгойданою психікою можуть претендувати на великодержавний статус при тому рівні економічного статку, який зараз спостерігається» [10, с. 121]. Однак в риториці В. Путіна чим далі ясніше проступають контури імперської геополітичної доктрини Росії: «Москва – Третій Рим», ніякої «вбудованості» в світову економіку, в світову політику, залежності від Заходу. У посланні Федеральним Зборам РФ в березні 2014 року, президент виклав власний план «возрождения страны и переустройства мира». Зважаючи на злочинне «переустройство» державних кордонів Молдавії, Грузії, України, Європі варто згадати наказ Тухачевського в ході війни з Польщею в 1920 році: «Через труп белой Польши лежит путь к мировому пожару... Вперед на Запад!» Згадати і замислитись над рівнем своєї «стурбованості» російським геополітичним розбоем.

Проте, справжньою трагедією є те що не лише керівництво, а й російська еліта цих закономірностей не хоче визнавати. Сьогоднішня російська опозиція, у більшості своїй, з кремлівським вождем ідеологічні однодумці, коли практично всі з них у 2008 році підтримали агресію Росії проти Грузії, а п'ять років тому – захоплення Криму. Безліч росіян під впливом фантомної пам'яті марять про відродження колишньої величчч імперії будь-якими засобами не уявляючи собі якими катаклізмами це загрожує. Не хочуть знати, реальну криваву історію Росії, не замислюючись називають російськими, землі з явно не російськими топонімами, не бажають усвідомлювати, що сучасність не може йти вперед в кандалах минулих злочинів. Схоже, росіяни бояться осмислювати це минуле, спрацьовує фрейдівський механізм витіснення, тому і вірять беззастережно Путіну, його казкам про «руський мир» і «собираніє земель русских». Відрив України вони сприймають як особисту трагедію і щиро з усіх сил намагаються повернути Україну на «праведний шлях» в лоно свого «московсько-православного цивілізаційного проекту». А оскільки прагне цього не якась маленька група московських політиків, а абсолютна більшість, то наступ планується і здійснюється на високому владоможному і фінансовому рівні у різних напрямках і різними способами: проникають в економіку і прибирають до своїх рук українські підприємства, використовують густу мережу своєї агентури для дезорганізації української державної

машини і всіляко збільшують управлінський хаос. Через Московський патріархат постійно навіюють своїм прихожанам негативне ставлення до української державності. Подібна масова мобілізація російського населення з приводу подій в Україні виконує роль медійного прикриття для тактичних політичних і економічних завдань керівництва Російської федерації. Таким чином тоталітарна модель пристосовується до нових умов сучасного світу симулякрів та медійної культури [2].

Висновок. Можна наводити багато прикладів морального і світоглядного протистояння Росії з Європою, в якому Україна виступає суб'єктом–частиною Європи. В основі російської та європейської цивілізацій лежать глибинні суперечності, які склалися століттями і формували світогляд народів в результаті тривалого впливу етнічних, природно-географічних і соціокультурних умов проживання. Як трьохсотрічні «братні обійми» попри катівні і голодомори не перетворили українців, латвійців, литовців, естонців, на азіатів, так і тисячі європейців (українців, поляків, німців, англійців, голландців, французів тощо), що прийшли на царську службу зі своїм європейським духом, не змінили московський азійський дух. Звідси і різне світосприйняття в розумінні взаємин між особистістю, суспільством і колективом. Щоб наглядно побачити цю відмінність достатньо проаналізувати сьгоднішні внутріполітичні події: вся Україна, через протести, вибори, перевибори, вимагає твердого, одного для всіх закону, а Росія – сильного президента (царя). Кого сьогодні найбільше цінує російський народ? Тих, хто мав найбільший успіх у агресивній політиці, найбільше захопив чужого. Серед улюбленців Іван IV (Грізний), Петро I та Катерина II, Йосип Сталін. А ось і четвертий «благодетель» – Путін. Брутальна сила і рабська «верноподданність» замінена на істеричній «великодержавності» знову стали домінантою російського суспільного життя. У цьому була і є вся суть різниці, особливо після Майдану. Майдан змінив настрої українців. Змінив геополітичну орієнтацію, яка в нас завжди була амбівалентною, і ми рухались водночас і на Захід, і на Схід. А рух відразу в двох різних напрямках, як відомо, завжди призводить до топтання (чи скакання) на місці. Нині ж геополітична орієнтація абсолютно чітка – незалежна держав, церква, Євросоюз і НАТО. Звернення українців до ідеї свободи, яка є у Заході і якої не було і немає у Росії це, безумовно, принциповий показник того, що український і російський «свої» світи – кардинально відмінні. Оскільки історія свідчить, що виникнення і розвиток цивілізацій це динамічний пошук етнічною спільнотою життєвої моделі, яка б найбільшою мірою відповідала її уявленням про добробут і справедливість. У «своїй», звичній цивілізації люди шукають опору і підтримку, відповіді на гострі життєві питання, захисту від небезпек і викликів, що їх несе безперервно змінюваний світ. Виходячи з ментальності

українського народу, цивілізаційний вибір нашої країни – це вибір такого способу життя, в якому людина, її права, свобода та гідність є вищою цінністю суспільства, і не просто декларованою, а реальною. Тому у цивілізаційному протистоянні Україна, як частина східноєвропейської культури неминує робить європейський вибір.

Список використаних джерел

1. 'Вирок Ахтему Чийгозу: За що Росія судила заступника голови Меджлісу', *Портал новин «112.ua»*, 11.09.2017. [online] Доступно: <https://ua.112.ua/suspilstvo/vyrok-akhtemu-chyihozu-za-shcho-rosiia-sudyt-zastupnyka-holovy-medzhlisu-410525.html>
2. Головаха, Е. 2016. 'Поки що наша єдина надія – західний контроль', *ZN.ua*, Вип.№13, 26 лютого. [online] Доступно: https://dt.ua/socium/yevgen-golovaha-poki-scho-nasha-yedina-nadiya-zahidnyy-kontrol_.html
3. ДАМО, Р-58-59, Оп.2, Спр.4999.
4. Ищенко, Р. 'Геополитические итоги 2017 года. Россия побеждает!', *Информационное агентство Русского Общественного Движения «Золотой век. Возрождение»*, 25.12.2017. [online] Доступно: <http://an.info/новости/геополитические-итоги-2017-года-россия-побеждает/>
5. Розумний, ММ., 2016. 'Виклики національного самовизначення: монографія', К.: НІСД, 196 с.
6. Розумний, ММ., 1995. 'Справа честі: (Алгоритми національного самоопанування): Політологічні есе', Передм. О. Доній, К.: *Смолоскип*, 74 с.
7. Соболев, ПП., 2014. 'Усталені принципи ставлення Росії до України', *Гуманітарний вісник НУК: зб. наук. праць*, Миколаїв: «Ліон», Вип.7, с.146.
8. 'Указ Президента РФ от 31.12.2015 №683 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации»'. [online] Доступно: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102385609>
9. 'Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку', 1999, *Монографія Національного інституту стратегічних досліджень і Національного інституту українсько-російських відносин*, К.: НІСД, 384 с.: іл.
10. Флиер, АЯ., 2002. 'Культурология для культурологов: учебное пособие для аспирантов, докторантов и соискателей', М.: *Академпроект*, 492 с.

References

1. 'Vyrok Ahtemu Chyigozu: Za shho Rosija sudyla zastupnyka golovy Medzhlisu (The verdict of Akhtemu Chiogoz: For which Russia tried the deputy chairman of the Mejlis)', *Portal novyn «112.ua»*, 11.09.2017. [online] Dostupno: <https://ua.112.ua/suspilstvo/vyrok-akhtemu-chyihozu-za-shcho-rosiia-sudyt-zastupnyka-holovy-medzhlisu-410525.html>
2. Golovaha, E. 2016. 'Poky shho nasha jedyna nadiya – zahidnyy kontrol' (So far, our only hope is Western control)', *ZN.ua*, Vyp.№13, 26 ljutogo. [online] Dostupno: https://dt.ua/socium/yevgen-golovaha-poki-scho-nasha-yedina-nadiya-zahidnyy-kontrol_.html
3. ДАМО (State Archives of Mykolayiv region), R-58-59, Op.2, Spr.4999.
4. Ishhenko, R. 'Geopoliticheskie itogi 2017 goda. Rossija pobezhdaet! (Geopolitical results of 2017. Russia wins!)', *Informacionnoe agentstvo Russkogo Obshhestvennogo Dvizhenija «Zolotoj vek. Vozrozhdenie»*, 25.12.2017. [online] Dostupno: <http://an.info/novosti/geopoliticheskie-itogi-2017-goda-rossija-pobezhdaet/>
5. Rozumnyj, MM., 2016. 'Vykylyky nacional'nogo samovyznachennja: monografija (Challenges of national self-determination: monograph)', К.: НІСД, 196 с.
6. Rozumnyj, MM., 1995. 'Sprava chesti: (Algoritmy nacional'nogo samoopanuvannja): Politologichni ese (Case of honor: (Algorithms of national self-determination): Political science essays)', Peredm. O. Donij, К.: *Smoloskyp*, 74 с.
7. Sobol', PP., 2014. 'Ustaleni pryncypy stavlennja Rosii' do Ukrai'ny (Established principles of Russia's attitude toward

Ukraine)', *Gumanitarnyj visnyk NUK: zb. nauk. prac'*, Mykolai'v: «Lion», Vyp.7, s.146.

8. 'Ukaz Prezidenta RF ot 31.12.2015 №683 «O Strategii nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii» (Decree of the President of the Russian Federation dated December 31, 2015 №683 «On the Strategy of National Security of the Russian Federation»'. [online] Dostupno: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102385609>

9. 'Ukrai'na 2000 i dali: geopolitychni priorytety ta scenarii' rozvytku (Ukraine 2000 and beyond: geopolitical priorities and development scenarios)', 1999, *Monografija Nacional'nogo instytutu strategichnyh doslidzhen' i Nacional'nogo instytutu ukrai'ns'ko-rosijs'kyh vidnosyn*, К.: НІСД, 384 с.: іл.

10. Flier, AJA., 2002. 'Kul'turologija dlja kul'turologov: uchebnoe posobie dlja aspirantov, doktorantov i soiskatelej (Culturology for culturologists: a textbook for post-graduate students, doctoral students and applicants)', М.: *Akademproekt*, 492 s.

* * *